

a kötetben). A tulajdonos életéről megtudunk valamennyi adatot, amely felderíthető volt a levéltári, kéziratári és könyvtári forrásokban. Ezután következnek valamennyi bejegyző felsorolása, feltüntetve a bejegyzések idejét és helyét, és megemlítve (ha magából az albumból kiderül), hogy a bejegyző és a tulajdonos viszonya milyen volt, a bejegyzés írója honnan származott. Az album kötetéstörténeti és ikonográfiai értékelése sem hiányzik, ha annak merituma van a kérdésben.

A katalógus, a mutatók rendszere professzionális könyvtáros munka. A bevezető azonban pontosan jelzi, hogy a könyvtáros vérbeli kutató is. Az 'album amicorum'/'Stammbuch' használatának történetét olvashatjuk itt. A kora újkori elméleti megközelítésektől, a mai értékelhetőség bemutatásáig számos olyan észak-európai, illetve baltikumi példát említ itt, amelyek nem gyakran kerülnek elő a kérdés nemzetközi angol, német, olasz, spanyol vagy francia irodalmában. Az irodalomjegyzék, amelyből látszik, hogy milyen források és szakirodalom alapján dolgozta fel a kérdés történetét a szerző, nagyon tanulságos olvasmány. Jelzi, hogy milyen korlátokba ütközik egy lettországi tudós. A nemzetközi szakirodalom hozzáférési korlátai számára erősebbek voltak – és sok tekintetben maradtak –, mint azt a más európai országokban élő kutatók elképzelni tudnák. Másrésztől viszont számos olyan nyomtatott kora újkori forrást idéz, amelyeket nem találunk meg a legalaposabb szakmonográfiaik hivatkozási apparátusában sem.

A bevezető számos megjegyzése, mikroelemzése mutatja a szerző művészettörténeti felkészültségét, így ez katalógus az albumok díszítéstörténete szempontjából az egyik legkiválóbban elemzett (legalábbis az általam ismertek között).

A bevezető egyben a lettországi utazási irodalom kis története is. Bemutatja az egyes utazók útját, kapcsolati rendszerét és nem utolsósorban azt a szerepet, amelyet az utazók, hazatérésük után, saját környezetükben játszottak (akár gazdasági, akár kulturális vagy más szerepről legyen szó).

A rigai Akadémiai Könyvtár 'album amicorum'-ainak katalógusa, mint könyv is figyelemre méltó. Méltó az albumokhoz, formátumát is

az album-formátumot sejtetően választották meg. Kiváló minőségű papíron, gazdag illusztrációs anyaggal adták ki, valóban – mint az albumok maguk –, 'aere perennius' szándékkal készült.

MONOK ISTVÁN

„Jól őrizd helyedet”, Emlékezések Tarnai Andorra, Válogatta, szerkesztette Tüskés Gábor, munkatárs Bretz Annamária, A képeket válogatta Kecskeméti Gábor, Bp., 2014, Reciti, 124 p.

Könyvvárosi forgalomba nem kerülő, csupán korlátozott példányszámban kézbe fogható, ám mindenki által elérhető könyvecskét bocsátott ki az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének „reciti” kiadója, amikor internetes terjesztésben jelentette meg a régi magyar irodalom húsz éve eltávozott kutatójának, Tarnai Andornak az emlékkönyvét. Klasszikus köszöntő kötet (Festschrift) már megjelent egyszer, eredetileg a tudós 70. születésnapjára szerkesztve Kecskeméti Gábor munkájaként, és amely a mester váratlan távozása következtében már csak posztumusz emlékkönyv lehetett: *Tarnai emlékkönyv*, (Bp., 1996, Universitas Kiadó). A szaktanulmányokat és bibliográfiát tartalmazó kötetet megelőzte egy alkalminak és játékosnak szánt füzetecske, amelyet Tarnai Andor tanítványainak rövidke írásai-ból állított össze a 60. születésnapra a tanszéki kolléga és a megemlékező alkalom ceremóniamestere, Kovács Sándor Iván, *Prodromus*, Tanulmányok a régi és az újabb magyar irodalomról, (Bp., 1985.). A mostani kiadványnak több érdekessége is van: szerkesztője, az írások válogatója Tüskés Gábor, aki nem volt Tarnai-tanítvány, sőt közvetlen kolléga is csupán rövid ideig, hiszen személyesen csak 1991-ben ismerte meg Tarnai Andort, aki akkor éppen Berlinben töltötte be a vendégprofesszori státust és csak ritkán tudott részt venni az MTA Irodalomtudományi Intézet rendezvényein. De érdekes maga az összeállítás is, mert ünneplő, búcsúztató és emlékező írások – jöllehet Tarnai Andorról szólnak –, nagyon élesen megvilágítják azt a kort, azt a tudományos közeget, amelyben Tarnai dolgozott és azokat a szereplőket, akik kollégaként

és tanítványként köszöntötték vagy visszaemlékeztek rá. Tüskés Gábor kiváló szerkesztői munkáját bizonyítja, hogy úgy állított össze egy meghatóan emlékező kötetet, hogy felrajzolta/felrajzoltatta szerzőivel azt a pályát, amelyet mindenki egyértelműen magasra tart, ugyanakkor néha egészen ellentétesen értékelt. A sokszínűséget erősíti a válogatást átívelő kor is, az első írás még 1985-ből, a hatvanadik születésnap megünneplése körüli időkből származik, az utolsó írások már a folyamatosan ébren tartott emlékek legfrissebb termései.

A kötet Tarnai Andor egyéniségének, pályájának három összeolvasó, mégis jól megkülönböztethető és más-más emberekhez köthető oldalát mutatja be: a tudóst, a tanárt és a magánemberként is megjelenő kollégát. Jól látható és természetes, hogy a visszaemlékezők nem mindegyike ismerte valamennyi oldalt, kinek-kinek más az erőteljesebb, jellemzőbb Tarnai-kép, ugyanakkor a kaleidoszkópként összeszedett mozaikok a kötet végigolvasása után ugyanazt az egységes arcot mutatják fel, amelyet a Kecskeméti Gábor által válogatott nagyon jellemző portrék is kiegészítenek.

Tarnai Andor tudományos pályáját legteljesebben a Vízkelety András által megtartott akadémiai emlékbeszéd tárgyalja, joggal, hiszen az alkalom is ezt követelte meg, ugyanakkor Vízkelety András professzor az, aki a legközelebről ismerte Tarnai tudományos tevékenységét, kutatói, könyvtárosi munkáját és magánemberi megnyilvánulásait. A nem elhanyagolható hatású Eötvös Collegium után – kis kitéréssel – az első jelentős és Tarnai Andor későbbi pályáját, hatalmas irodalomtörténeti forrásismeretét befolyásoló munkahelye az Országos Széchényi Könyvtár Kézirtára volt. A hivatali kötelesség az 1950-ben lefoglalt rendi könyvtárak kéziratainak feldolgozása felé szökött, de itt „tanulhatta meg” az újkori latin kötetes kéziratok rekatalogizálása közben, hogy milyen ritkaságokat, fel nem dolgozott forrásokat őriz a híres gyűjtemény. Szelestei Nagy László visszaemlékezéséből tudjuk, hogy Tarnai Andor évtizedek múlva is meg tudta mondani, hogy egy fel nem tárt 18. századi levelezéskötet a kézirtárak végláthatatlan polcain melyik szinten, melyik

sorban rejtőzik. Ugyancsak Széchényi Könyvtárbeli idejéhez köthető az atyai baráttal, Keresztúry Dezsővel közösen sajtó alá rendezett Batsányi kritikai kiadás, amelynek négy kötete 1953 és 1967 között jelent meg. Az irodalomtörténészek számára tudományos menedékként szolgáló könyvtárból 1958-ban Tarnai a másik – sok kiváló, de közszereplést vállalni nem óhajtó – tudós befogadó otthonává váló Irodalomtudományi Intézetbe került. Hivatalosan itt dolgozott 1980-ig, bár tényleges tevékenységét a bécsi és berlini vendégprofesszori évek is megszakították, illetve gazdagították. Az utolsó, közel másfél évtizedben pedig az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének vezetőprofesszoraként mutatta meg, hogy a tudós nemcsak kutató, hanem iskolateremtő kiváló tanár is. Tarnai Andor tudományos munkásságát bibliográfiai szinten már korábban regisztrálta a Kecskeméti Gábor által szerkesztett 1996-os emlékkönyv, a visszaemlékezések sok tanulmányára hivatkoznak, de senki sem felejté el a két vitathatatlanul maradandó – nagyon eltérő korszakot feldolgozó és módszert választó – kötetet, az *Extra Hungariam non est vita* (1969) című egy magyar szállóige háttérét feldolgozó karcús füzetet és a középkori magyar irodalom kezdeteit új megvilágításba helyező *A magyar nyelvet írni kezdik...* című monográfiát. Klaniczay Tibor és Tolnai Gábor közösen jegyzett köszöntője már 1985-ben megállapítja, hogy az *Extra Hungariam non est vita...* „a nemzeti tudat története szempontjából alapvető könyv”, Kovács Sándor Iván 1994-es emlékezéséből pedig érdemes idézni egy hosszabb, némileg aktualizáló mondatot: „Az önelégültség, a másokról hallani sem akaró makacs elzárkózás» provinciális proverbiumát Tarnai adattisztelő egzaktusa ugyanis elszakítja a magyarországi jezsuitáktól és a nemességtől, s »a német és szlovák evangélikus értelmiségi réteg patriotizmusának« a »nemzeti polgári fejlődés« előtti állapotához köti. Akik ma is a »magyar« – »nem magyar« törésvonal mentén látják megosztottnak a magyarságot, azoknak Tarnai Andor nem egy hasonló megállapítását ajánlhatom figyelmükbe.” Tüskés Gábor nagyon helyesen nem válogatta be a kötetbe a Tarnai Andor kötetéről

szóló korabeli ismertetéseket, kritikákat (pedig ki mondhatja el magáról, hogy első könyvéről Faludy György és Gimes Miklós írt recenziót?), de a mostani visszaemlékezések is értékelik a nagy műveket, illetve idézik azok kritikai fogadtatását. Így olvashatjuk Dávidházi Péter Tarnai-díjat megköszönő beszédében, Vízkelety András ma is helytálló megállapítását *A magyar nyelvet írni kezdik...* című kötetről: „kétségkívül új korszakot jelent a régi magyar irodalomról alkotott ismereteink terén”. Kecskeméti Gábor pedig tágabb kontextusba helyezi el Tarnai munkásságát, amikor azt írja: „évtizedekkel volt képes az európai és az angolszász mezőny elé vágni, [...] esettanulmányait egyetemi antológiadarabokként kellene naponta ismertetni az irodalomtörténet-írás és az eszméletörténet-írás ma legfelkapottabb szellemi központjaiban”.

A tudós Tarnai Andor még hosszan idézendő tevékenysége és könyveinek recepciója mellett hadd utaljunk néhány szóval a tanár, majd a kolléga-magánember képének felidézésére. Tanítványai, köztük Pintér Márta Zsuzsanna, Czibula Katalin, Andrea Seidler a sok apró emlék és megszívlelendő tanulság után azt hangsúlyozzák, hogy úgy terelte őket, érdeklődési körüket igazgatva, szakmai pályájukat egyengetve bizonyos irányba, hogy szinte észre sem vették a gondoskodó, tudatos szándékot és csak utólag érzékelték, tudományos pályájuk alakulásában mennyi mindent köszönhetnek Tarnai Andornak. Hargittay Emil mind pályakezdő kolléga (majdnem tanítvány), később tanszéki bizalmas-mindenes külön szól a tanárról, a tudósról és az emberről. Minden megállapítása találó, amelyek vissza-visszaköszönnek mások emlékeiben is. Tarnai „nem volt hatásvadász előadó” (Hargittay), „katedrális prelegálás helyett jobban szerette a szeminárium meghittségét” (Kovács Sándor Iván) „csak arról beszélt, amit ő maga kutatott, ami szenvedélyesen érdekelt” (Pintér Márta Zsuzsanna), „örült annak, ha valaki dolgozott, a munka elől való megfutamodást nehezen dolgozta fel” (Szelestei Nagy László). Szinte mindenki felidézi Tarnai zárkózott egyéniségét, amelyet áttörve nagyon mély tanári, kollegiális-baráti kapcsolatok jöttek lét-

re: „Tanítványai körében is nehezen melegekedett föl, de akit szakmailag és emberileg becsült, azt szinte fiának fogadta” (Vízkelety András), „visszahúzódó ember volt, valójában csak a szakmai kérdéseken keresztül lehetett utat találni hozzá” (Hargittay Emil). Elgondolkodtató a szerkesztő, Tüskés Gábor visszaemlékezése, mert nem csak Tarnai Andorról szól: „Emlékezni annyit is jelent, mint keresni halott barátunk kinyújtott kezét. Előfordul, hogy kinyújtjuk a kezünket valaki felé, de ő nem veszi észre. Megtörténik az is, hogy valaki kinyújtja felénk a kezét, de mi elmegyünk mellette. Az utóbbi időben egyre többet foglalkoztat a kérdés: vajon keressük-e ezt a kinyújtott kezét, s ha megtaláltuk, tovább tudjuk-e adni ennek a kézfogásnak az erejét? Tanúsíthatom: Tarnai Andor kézfogásában benne van a szellem ereje...”

A Tarnai Andort felidéző megható és tanulságos visszaemlékezések citálása után nem mehetünk el szó nélkül a rendkívül izlésesen megformált emlékkötet külső megjelenése mellett. A párás Balaton távolból felcsillanó színei, a végső menedék, Lovast felidéző látkép Weöres Sándor Tarnai Andornak írt verskéziratával zárul. A kívánságból egy sort emelnénk ki: „Ne alantás, szürke időben / Bizzon rád hivatást, dolgot a mennyei Úr”. A kulcsszó a szürke, az egy színűség és az elegancia színe egyaránt. Akinek vannak személyes emlékei, felidézheti Tarnai Andor elegáns szürke öltönyeit („délceg fenség” – emlékszik a rajongó tanítvány, Czibula Katalin), de az emléktáblákat is. Tarnai Andor emléktáblái szürkék, amelyekből a nap szerencsés ragyogása esetén csillannak elő az arany betűk, a Weöres-idézet, az életrajz szikár tényei. Szürkék a kötet fotói is, amelyek közül így jobban kiemelkedik a hivatásos fotográfus, Gink Károly portrészorozata, és csak a személyes emlékek idézik föl a szürkeség mögött a leányfalusi kert és a lovasi ház ragyogó színeit. Felidéződik a Múzeum-kert is a régi Széchenyi Könyvtár Kézirattárának ablakából, ahonnan az akkor együtt dolgozó Jékely Zoltán és Tarnai Andor nézték, idézték a klasszikussá érett Jékely-fordítást: „fakó minden teória, / s a lét aranyló fája zöld.” Tarnai Andor ismerte a szür-

ke, fakó teóriákat és a lét aranylő fáját is, tanítványai, barátai emlékeiben ezek egymást erősítve bukkannak elő.

NÉMETH S. KATALIN

Történetek a mélyföldről, Magyarország és Németalföld kapcsolata a kora újkorban, Szerkesztette Bozzay Réka, Debrecen, 2014, Printart-Press Kft., 614 p.

A Debrecenben 2007-ben önállóvá vált Néderlandisztikai Tanszék az elmúlt hét évben négy értékes kötetet adott közre, ezzel egy kapcsolat-történeti sorozat létjogosultságát alapozta meg. Az első két kötet egy-egy tematikus konferencia anyagát közölte, 2007-ben a protestáns gályarabok kiszabadítójának, Michiel de Ruyter születésének 400. évfordulójára emlékeztek (*Michiel De Ruyter és Magyarország*, Debrecen, 2008), a második alkalommal a középkortól napjainkig tekintették át Magyarország és Németalföld közös művelődéstörténeti emlékeit (*Debrecentől Amszterdamiig, Magyarország és Németalföld kapcsolata*, Debrecen, 2010.) A harmadik kötet huszadik századi és egy személyhez kötődik, Radnai Istvánnak a közelmúltban Hollandiából előkerült első világháborús naplóját adta közre a tanszék vezetője, Pusztai Gábor (*Szumátrától az orosz frontig*, Debrecen, 2013). A legújabb és az eddigieknél is terjedelmesebb kiadvány ismét egy konferencia anyagát közli, ezúttal a 16–18. századi kapcsolatok új forrásait világítja meg, és megjelentet olyan dolgozatokat is, amelyek ugyan nem hangzottak el a rendezvényen, de témájukkal egyértelműen gazdagítják a magyar és holland kapcsolatok történetét. A kötet kiadástörténetéhez hozzátartozik, hogy a megjelenés támogatói között szerepel az Universitas Alapítvány, Ferenc Postma, a Debreceni Egyetem Néderlandisztikai Tanszéke mellett a Holland Királyság Nagykövetsége is.

Természetes, hogy a dolgozatok sokszor kapcsolódnak a korábbi kötetekhez, egy-egy kutató, illetve téma esetében nyomon követhető, miként rajzolódik ki egy disszertáció vagy monografikus feldolgozás. Bujtás Lászlótól már számos kiváló kapcsolattörténeti tanulmányt olvashattunk nemcsak a debreceni kötetekben,

hanem más folyóiratokban is (Lymbus, 1999; Lymbus, 2005; Könyv és Könyvtár 2003; a Ráday Gyűjtemény Évkönyve 2005). A szerző most a Klebelsberg Kunó-ösztöndíj által támogatott kutatások lezárásának eredményét tette közzé *A megszáditott gályarab prédikátorok küldöttsége Hollandiában* címmel. A kiszabadított gályarabok nyugat-európai utazásait, hazatérésük jogi és anyagi alapjainak megteremtésére tett kísérletüket több kutató is tanulmányozta már, Bujtás is hivatkozik Miklós Ödön és Thury Etele, valamint Ferenc Postma publikációira. A mostani terjedelmes összefoglalás azonban korábban ismeretlen forrásokat is értelmezve, az utazások és kapcsolatrendszerek teljeskörű feltárásával teszi kerekké a történetet. A dolgozat függeléke eddig kiadatlan leveleket közöl a Németalföldön időző prédikátoroktól és korabeli feljegyzést a prédikátorok hazatérésére gyűjtött támogatásokról. A sok kiadatlan forrás között kiemelt szerepe van egy hazai emlékkönyvnek, amelyet szinte minden, a témával foglalkozó kutató felhasznál. Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratára őrzi Nikléczi Boldizsár emlékkönyvét, amelyre először Asztalos Miklós hívta fel a figyelmet 1933-ban. A debreceni sorozat első kötetében Eredics Péter is foglalkozott vele (*Nikléczi Boldizsár dániai útja és kapcsolata a koppenhágai német St. Petri gyülekezettel [1677]*), talán nem reménytelen egyszer a teljes album amicorum megjelentése sem.

A protestáns prédikátorok nyugat-európai kapcsolatainak feltérképezése ugyanabban a *Diplomáciatörténet* összefoglaló címet kapott fejezetben jelent meg, amelyben Pósan László történeti összefoglalása *Magyar–holland kapcsolatok a spanyol örökösödési háború idején* címmel. A Rákóczi-szabadságharc bonyolult kapcsolatrendszeréből, az európai protestáns országok és a Habsburg-Birodalom közötti konfliktusokkal terhelt háttérből most csupán egyetlen mondatot emelünk ki, amelyet Daniel Defoe, a *Robinson* szerzője írt a *Weekly Review* című lapban: „a háború Magyarországon szabadságharc. Ez egy elnyomott nemzet, amely fegyvert fogott, hogy visszaszerezze ősi jogait...”